

Instrux

og

almindelige Regler,

hvorefter

Landebyene og Broerne udi Bergens

Stift skal arbejdes.

Bergen, 1794.

Trykt hos N. Dahls Efterleverfke.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

LIBRARY OF THE UNIVERSITY OF CHICAGO

1917

2816

Christopher Johannes Hammer,

Deres Kongelige Majestæts til Danmark og Norge ic.
bestalter Major og General Veymæster udi Bergens Stift.

Giore bitterligt: At ligesom Hans Kongelige Majestæt ved Forordning af 16de November 1792 allernaadigst har befaleet Landboernes Pligter mod Vey-arbendet udi Bergens Stift, og at saavel de, som Veyene, i Roder skulle indeeles, hvormed for Eftertiden ingen Forandring maa foretages, paa det at enhver i Fremtiden kunde nyde godt af deres Arbejde, og Rettelse, efter enhvers mere, eller mindre, anvendte Flid; Saa har jeg fundet mig pligtig (foruden de gjorde Anviisninger og mundtlig givne Instruxer ved mine Veybefaringer) offentlig til alles Efterretning at bekiendtgjøre, hvad som ved Vey- og Broe-Arbejde i Almindelighed, og udi Bergens Stift i Særdeleshed, til dets hastige Fremme og længste Varighed, bør, og skal iagttages, udi følgende Regler.

§. 1.

Veyene oparbejdes efter de Linier, som jeg enten selv, eller, en paa mine Vegne med skriftlig Fuldmagt forsyned Fuldmægtig, ved Veybefaring udstikker og anviser; og ingen Lensmand eller Rodemester, maa understaae sig, paa egen Haand at forandre eller omlægge nogen Vey.

§. 2.

Post-Veyen fra Bergen til Christiania, skal være 7 Siællandske Allen bred, foruden Grøfterne. De 2de andre Post-Veye, nemlig: fra Bergen til Stavanger, og fra Bergen til Molde, samt alle alfare Lande-Veye, skal være 6 Alne brede, foruden Grøfterne; Dog, hvor Veyene anlægges over Myrer og i alle Udmærker, skal de gøres 1 Allen bredere, end som foran er anført.

§. 3.

Siidegrøfternes og Bandoftningernes (Steen Kisters) Anlæg og gode Indretning, ere de Hoved-Deele, hvorpaa enhver Veyens Fasthed og Varighed fornemmelig beroer, og uden hvilke, aldrig nogen Vey bliver bestandig; De bør derfor, ey allene for Veyens Skyld, men og for aarlig at spare Roden utroelig meget Arbejde, alle vegne, hvor ikke fast Bierg gier det aldeles umuelig, med mueligste Flid og Forsigtighed graves og indrettes saaledes, som følger:

Efter at Veyenes Linier og Bredde ere afflukne, affætter Rodemesteren Siidegrøfterne, som paa tør Mark skal være $1\frac{1}{2}$ Allen, og i Moradsler eller meget sumpige Situationer, 3 Alne brede paa hver Siide af Veyen; den mitterste Trediedeel af denne Bredde, som paa tør Mark er $\frac{1}{2}$ Allen, og i Moradsler 1 Allen, nedgraves efter Snør lodret i lige Dybde med Bredden, den paa hver Siide igienstaaende een Trediedeel, affkæres skraa ned til den gravede Grøfts Bund, hvorved

ved Grøften erholder en Straachhed til hver Siide, kaldet Dosering, og bliver saa ledes i Bunden $\frac{1}{2}$ Allen og for oven $1\frac{1}{2}$ Allen bred paa tør Mark, men paa moradsige Steder, i Bunden 1 Allen og for oven 3 Alne bred. I øvrigt graves og indrettes Grøfterne saaledes, at Vandet kand have frit Løb, og aldrig maa blive staaende i dem; hvor Marken altsaa ikke er jevn, men har enten Høyder eller Huulheder, der kand Grøfterne ikke allevegne graves lige dybe.

§. 4.

Hvor Beyen anlægges Kraae op ad en Bakke, eller, hvor Marken til een af Siiderne er afhældende, der bliver ikkuns gravet Grøft imod Bakke-Siiden, den anden Beyens Linie sættes med en Steen-Muur, hvis Høyde retter sig efter Bakkens større eller mindre Faldende, saa at denne Bey-Linie bliver i lige Høyde med den mod Bakken; Derimod paa jevn Mark, eller, hvor en Bey anlægges lige op og lige ned af en Bakke, der skal den have Grøft paa begge Siider.

§. 5.

Naar Beyen helder fra 2de Siider til eet Sted, og Vandet standser i Grøfterne og vil flyde over den, samt hvor der indfalder Bækker, der bygges Steen Kister tvært over Beyen, hvorved følgende bliver at iagttage: Paa det Sted, hvor Steen Kisten skal anlægges, graves en Grøft tvært over Beyen, noget bredere end som Steen Kisten skal være, og saa dyb, at Vandet har Affald, og at den ey bliver synbar paa Beyen. Bunden af denne Grøft belægges med fladagtige Steene jevnt og tet tilfammen, som allevegne, hvor Grunden ikke bestaaer enten af fast Bierg eller Steen-Gruus, maa iagttages (thi Vandet bløder den haardeste Leer og bortfører Jorden, saa at en Steen Kiste, uden saadan Steen Bund, efter gandske kort Tiids Forløb falder sammen og paa nye maa oparbejdes) paa denne Grundvold opføres Steen-Kistens Siide-Muure, og gives Aabning og Høyde, efter den større eller mindre Mængde Vand, som den skal modtage, og Aabningen dækkes med Steen Heller tet tilfammen. Jo oftere man ved disse Steen Kister kand befrie Beyen og Grøfterne for Vand, desto bedre, da derved forekommes meget Reparations-Arbejde.

§. 6.

Jorden, som af Grøfterne opgraves, kastes ind paa Beyen, men forinden, maa Beyens Bredder paa alle lave, sumpige og moradsige Steder, med Cener (Spræke) eller Greene af andre Træer, og i Særdeleshed med Steen, stærk belægges, paa det at Beyen kand faae en fast Grundvold, og blive en god Deel høiere end den øvrige Mark; Paa denne Opfyldning kastes og udplaneres Jorden af Grøfterne; Er nu denne løs og uduelig til at give en fast og god Bey, da maa Beyen overlægges med Steen-Gruus og Sand, saa tykt, at Beyen bliver fuldkommen fast, og intet af Underlaget bliver til Synne, hvilket allevegne u-omgiængelig maa iagttages, om Steen-Gruus og Sand endog skulle hantes $\frac{1}{4}$ Miil fra Arbejdet.

Bed denne Paafyldning, ophøjes Beyen i Midten, gives jevn, og gives en Runding mod Siide-Graverne, paa det at Vandet kand falde i dem, og ingenlunde enten blive staaende paa Beyen, eller rinde langs efter samme.

§. 7.

§. 7.

Alle smaae Bakker og Høyder, som falde inden Bey-Linierne, udgraves, og Jorden føres til de lavere Steder, for at forhøje dem.

§. 8.

Ingen løse Steene, enten store eller smaae, maa findes liggende paa Beyen; ligesom heier ingen store Steene maa stikke frem i Beyen; De første bortryddes, og de sidste overfyldes.

§. 9.

En god Bøys fornemste Egenskaber bestaaer kortelig derudi:

- a) At den har den anordnede Bredde, og inden samme er aldeles jevn.
- b) Har gode Siide-Grofter, vel skraae til begge Siider, gravede saaledes, at Vandet haver frit Løb, og ikke bliver staaende i dem.
- c) Vel anlagde Steen-Kister tvært over Beyen, som fører Vandet fra Bey og Grofter.
- d) Maa Beyen være en god Deel høiere end den øvrige Mark, og i Serdeleshed paa Midten være $\frac{1}{2}$ Al. høiere end som paa Siiderne, hvilket maa tilveiebringes, fornemmelig af Steen, Træer og Greene, Sand, Gruns og Jord, alt efter ethvert Steds Længighed og Besskaffenhed.

Om Grinder og Kode-Stolper.

Grinderne skal være 5 Al. brede, og Grinde-Stolperne 5 Al. høje over Jorden, de skulle være saaledes indrettede, at de gaae let op, og falder til af sig selv, have en eeneste Lukkelse, nemlig: en bevøgelig Hage i Stolpen, som fatter den øverste Grind-Løgte, paa det at en Mand til Høst kand lukke dem op og i, uden at stige af Høsten. De gamle Lukkeser, med Virvler, tunge Kløsser, lange Stænger og deslige, forbydes aldeles; Hvor saadanne findes, lader jeg nedbryde Grinden, og dersom Bedkommende trodselig igien opsætter ligedanne Lukkeser, kand de vente sig tilstrækkelig mulceterede, efter Sagens Besskaffenhed.

Enhver Kodemæster skal forferdige en Kode-Stolpe, som nedsettes ved hans Kodes Begyndelse; den skal være 3 Al. lang over Jorden, med et Hoved og Hals, samt 6 Tommer i sirkand; paa den Siide, som vender mod Beyen, udskiares Kodens Nummer, Kodemæstersens Navn og Aarstall, alt jo smukkere, jo bedre, til Zirat for Beyen. Hvilken Kodemæster, som efterlader at opsætte saadan Kode-Stolpe, vorder mulceteret for Overhørichhed.

Om Broe-Bygning.

§. 1.

Siide-Fundamenter til Broer (Land-Kiar) ligesom og Broe-Karr i Elven (hvor dette er giørlig) skal være muurede af Steen, og ingenlunde bygges af Tommer; thi, foruden Tommerets tistagende høje Priser, er det endog paa mange Steder høyst uanskelig at erholde af den udfordrende Tykkelse, og efter kort Tiids Forløb fortaadner, da derimod vel muurede Broe-Karr udi langsommelig Tiid blive bestandige. Naar

en

en Broe skal bygges, undersøger man først Grunden, hvor Kiørene skal opmures, er den løs, eller bestaaer af smaae Steene og Sand, maa Grunden udgraves indtil den bliver fast, og de første Grund-Steene til Broe-Karrene lægges saa dybt, at ikke Broe-Karret enten synker, eller om den løse Sand og Steen ved Elvens Løb skulle bortføres, staaer Fare for at falde; de mures heelt igiennem med fladagtige Steene, jo større, jo bedre, forbindes med Heller paa tverts og langs, og alle Huller eller Abninger udfyldes med smaae stykkerlagne Steene (Kunde Steene, og ikkuns at muure den udvendige Rand af Broe-Karrene, og fylde det indvendige med allsøns Snavs, som forhen brugt er, forbydes aldeles.) Broe-Karrene skulle være 5 Al. brede for oven, og i Bunden gøres $\frac{2}{3}$ af Høyden bredere, paa det at de ved Opmuuringen, til desto mere Styrke og Varighed, kunde gives en Skraaehed til hver Side; men mod Elveløbet, mures de lodrette, og hvor der gives bekvemme Heller, endog udfyldes den eene Helle over den anden, mod Elveløbet, og bagtil vel forbindes med gode Vævinger til den øvrige Muur, for paa denne Maade, saa meget mueligt, at forlorte Langaaserne og Broens Træværk. Høyden og Længden af Broe-Karrene, retter sig efter Elvens Størrelse.

At bygge Broe-Karr med Udskædt af Steen, sparer i Tiiden mange Penge, og er undertiden høyst nødvendig, men udfordrer tillige megen Forsigtighed, saafremt Broe-Karret skal staae og ikke falde af sin egen Tyngde. Fornemmelig maa det isættages: at de nederste eller første Lag Heller ikkuns lidet udfyldes, og de øverste mest, at ethvert Lag vel forbindes med den øvrige Muur, at de mindste Abninger udfyldes med stykkerlagne Steene, og at Hellerne i de øvre alletider dækker Sammenkomsterne af Hellerne i de undre Lag.

Bed et Steen-Karr, som var 9 Al. højt, har jeg paa denne Maade ladet avansere dets øvre Rand 3 Al. ud over Grunden, og ladet opbygge Broer af bare Steen, til megen Varighed.

§. 2.

Paa Broe-Karrenes yderste Randt mod Elven, lægges paa tværs en Stok, 5 Al. lang, 8 Tommer i firkant, kaldet Muur-Lægger, hvorpaa Langaaserne skulle hvile med Enden.

§. 3.

Langaaserne skal være 10 Tommer tykke i Toppen (Længden bestemmer Elvens Størrelse) og over enhver Abning, eller imellem 2de Broe-Karr skal være 5 Stykker, som gaae $\frac{1}{2}$ Al. ind paa Muur-Læggeren; de lægges med Enderne om hinanden, Tykenderne indhulkes, og Topenderne bæres lidet op, paa det at de kunde faae en Højde, og Strøestokkerne berøre dem alle. De lægges saa langt fra hinanden, at fra Midte til Midte paa de 2de yderste bliver 4 Al. 8 Tommer, og overklædes vel med Næver, forinden Strøet paalægges, paa det at Vandet ikke skal trænge ned paa, og forraadne dem.

§. 4.

Til Strøe eller Gulv, bruges 5 Al. langt og 6 Tommer firkantig tykt Tommer, som øres vel, og tet tilsammen, at ingen Abninger bliver derimellem. Ved Broens begge

begge Ender, samt paa hver 3 Al. derimellem, skal Strøe-Stoffen være 7 Al. lang, kaldet Udspringer, hvorudi Stræverne, som synter Rækværket, skulle besæstes.

§. 5.

Paa Strøet, paa begge Siider af Broen, langs de yderste Langaaser, lægges Bieller, 8 Tommer tykke i firkandt, kaldet Soel-Stoffer, og Broen gieres 4 Al. bred imellem dem; paa hver Ende, og dersom de ere meget lange, i Midten, besæstes Soel-Stofferne med lange Jern Bolter, som gaaer igiennem den underliggende Langaas, og i Enden forsynes med en Jern Splindt, paa det de kunde holde Strøet fast tilfammen, uden at nagle enhver enkelt Stof.

§. 6.

Rækværket skal være $1\frac{1}{2}$ Al. høyt, af 6 Tommer firkantig tykt Tommer, og bestaae af Stolper, Stræver og Bindinger. Stolperne nedtappes i Soel-Stoffen lige over Udspringerne (altsaa 3 Al. imellem hver) og i den overliggende Kæft, saaledes, at Vand ikke kand trænge ind udi Tapningen; thi da ville Soel-Stoffen og Stolpen snart forraadne. Kæften gieres halvorund for oven, og høyles glat. Rækværks-Stolperne besæstes med en Stræve fra Udspringerens Ende mod de $\frac{2}{3}$ af Stolpens Høyde, og med Bindinger paa hver Siide, som alt tilfammen nagles fast med 4 Tommer lange Jern Hake-Spigere. Rækværket continueres over Land-Kiærene indtil Byens Begyndelse, og for Enden af samme, sættes de saa kaldte Ende-Stolper, som skal være 4 Al. høye over Jorden, af 8 Tommer tykt Tommer. Disse Ende-Stolper forsynes med et Hoved og Hals; paa den Siide, som vender mod Broen, under Halsen, udarbejdes som en Ramme, hvorudi enten males eller udfiæres, paa den første Stolpe paa høyre Haand fra Byen, Kongens Ciffer med Krone; Paa den anden Stolpe lige over for denne, Broens Navn, og paa de 2de andre Ende-Stolper, hvad Tiid og af hvem Broen er opbygt, hvilket alt, til Zirac for Broen, gieres saa smukt, som ethvert Sted (uden alt for megen Bekostning) tillader. Rækværket med Stolper, Stræver og Bindinger, overstryges, enten med Ollie-Farve eller Ziære, 2de Gange.

Saaledes har jeg kortelig anført, hvad som ved Bey- og Broe-Arbejdet skal tagttages, og det befales samtlige Lensmænd, Rodemæstere og de paa Beyene arbejdende Almuer udi Bergens Stift, ved Bey-Arbejdets Udførelse nøjagtig at efterfølge det foreskrevne, hvorved Arbejdet paa deres Roder i Tiiden lettes, og de undgaae Mulcters Erlæggelse for Overhørigheid.

Og da kaade ondskabsfulde Mennesker, som oftest ruinerer og ødelægger de Træer, som ere plantede langs Beyene, saavel som Broer og deres Rækværker, Giærder, Grinder, Miile- eller Rode-Stolper; saa vorder saadanne ertfindige Mennesker, paa det strengeste advarede og erindret, at de ville entholde sig fra deslige Uforsømmenheder; thi ellers kand de sikkerlig vente, at vorder straffede, i Folge den Kongelige Placat af 30te Junii 1786, nemlig: Er det militair Person, som begaaer sliq Uorden, straffes han med Krum-Liggen, Cachot, eller passere Spids-Redderne igiennem 300 Mand. Er det derimod Civile, da mulcteres fra 2 til 20 Rixdaler, eller og ansees som for Bold og Herværk efter Loven, alt i Forhold til Forbrud-

brydeljens Størrelse. Børn, som ere under 15 Aar, straffes derfor med Riis, og deres Forældre betale Skaden.

Alle Ketskfane og Beltænkende, opfordres at anvende sine Bestræbelser til at hemme og standse deslige Uordener. Og omendskiønt det bør være enhver Almuesmand høyst magtpaaliggende, at opdage og see de Menneffer straffede, som med forsætlig Ondskab formere hans Arbejde, saa dog, til Opmuntring, udsættes herved en Belønning fra 5 til 10 Rixdaler for hver den, som for General-Beymæsteren beviislig angiver nogen, der enten beskadiger Træer, som ere plantede langs Beyene, eller Broer og deres Kalkværker, Giærder, Grinder, Miile- eller Rode-Stolper; hvilket Præmium af Bey-Kassen skal vorde udbetalt, og Angiverens Navn, om forlanges, blive fortiet.

Bergen den 31te Martii 1794.

G. J. Hammer.